

อาวาสโฆหาร ภาษิตสอนชาย: ชะตากรรมในอุ้งมือสตรี

ไซจิตา มณีส

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงวรรณกรรมพบใหม่เรื่อง *อาวาสโฆหาร* หรือ *เพลงยาวอาวาสโฆหาร* ในแง่ลักษณะเนื้อหาและแนวคิด วรรณกรรมคำสอนขนาดสั้นเรื่องนี้เสนอแนวคิดที่ว่า ชายควรเลือกภรรยาที่ดี เพราะความประพฤติของภรรยามีความสำคัญเหนือกำหนดเกณฑ์ชะตา เป็นเหตุให้สามีประสบความเจริญหรือวิบัติในชีวิตได้ ความคิดดังกล่าวได้รับการนำเสนอผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ ซึ่งอาจนำไปใช้เป็นหลักในการพิจารณาเลือกสตรีมาเป็นภรรยาได้อีกโสดหนึ่งด้วยความคิดสำคัญของเรื่องอาจนำไปสู่ความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับวรรณกรรมสอนสตรีของไทย *อาวาสโฆหาร* หรือ *เพลงยาวอาวาสโฆหาร* น่าจะเป็นผลงานของนายมีกวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่งขึ้นขณะที่บวชเป็นภิกษุ

***Avas Vohan* A Didactic Tale for Males: Life in Her Own Hands**

Chosita Maneesai

Abstract

This article studies the content and idea of the recently found short didactic stories for males, *Avas Vohan* or *Plangngau Avas Vohan*. The poet suggests that men should seek for a good wife because her behavior can determine men's fate. The idea is represented through the use of apologues, which can be used as a principle to select a good wife. Though *Avas Vohan* aims at a male audience, the idea represented through the story can lead to deeper understanding of female didactic literature. It is assumed that this poetic work was written by Nai Me, a famous poet in the reign of Rama III in the Rattanakosin era while he was a monk.

ความนำ

อาวาสโหวหาร หรือ เพลงยาวอาวาสโหวหาร เป็นภาชิตสอนชายอีกเรื่องหนึ่งซึ่งพบใหม่ เมื่อกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ตรวจชำระต้นฉบับเรื่อง *เสื่อโค ก กา* ของ “พระสมิมี”¹ เพื่อจัดพิมพ์ใน พ.ศ.2557 ได้พบว่าเอกสารสมุดไทยเล่มหนึ่ง (เลขที่ 367) มีตัวบทเรื่องนี้อยู่ต่อท้ายเรื่อง *เสื่อโค ก กา* จึงได้นำมาพิมพ์ไว้ในภาคผนวก เพื่อเป็นการเผยแพร่

วรรณกรรมสอนชายของไทยมีหลายเรื่อง เช่น *สุภาชิตพระร่วง โคลงโลกนิติ สวัสดิรักษาคำฉันท์ สวัสดิรักษาคำกลอน เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ สุภาชิตขี้ยา* มีการศึกษาวิจัยพบว่าวรรณกรรมเรื่องต่างๆ เหล่านี้มีเนื้อหาคำสอนหลักคล้ายกัน คือ การปฏิบัติตนอย่างกว้างๆ เพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ และคุณธรรม² แต่ *อาวาสโหวหาร* หรือ *เพลงยาวอาวาสโหวหาร* มีเนื้อหาแนวคิดคำสอนที่ชี้ชัดเฉพาะและต่างออกไปอย่างน่าสนใจ จึงนำมาเสนอให้เป็นที่รู้จักดังนี้

อาวาสโหวหาร เรื่องราวชวนคิดสำหรับทิตแสงคู่

ชื่อเรื่อง *อาวาสโหวหาร* อาจตีความว่าหมายถึง ถ้อยคำชวนคิดจากชาววัด ซึ่งมีนัยเชื่อมโยงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับอยู่กับวัด หรือดำรงอยู่ในสมณเพศ วรรณกรรมเรื่องนี้เสนอไว้ในรูปเพลงยาวจำนวน 260 คำกลอน แสดงข้อคิดเรื่องการเลือกคู่ครองของชายโสด โดยยกอุทาหรณ์เรื่องราวจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นได้ยินได้ฟังมาเกี่ยวกับความเป็นไปในชีวิตของผู้ที่ลาสิกขาออกไปมีครอบครัว เพื่อให้ผู้ที่จะสึกจากสมณเพศนำไปใช้เป็นเครื่องเตือนใจก่อนเข้าสู่เพศฆราวาส

¹ เป็นคำที่ปรากฏในตัวบท น่าจะหมายถึง นายมี กวีสำคัญคนหนึ่งในสมัยรัชกาลที่สาม แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ธนิต อยู่โพธิ์ สันนิษฐานว่า เรื่อง *เสื่อโค ก กา* อาจเป็นของนายมีแต่ง ขณะที่บวชเป็นพระ (ดูเพิ่มเติมใน “ประวัตินายมี หมื่นพรหมสมพัตร” ใน *เสื่อโค ก กา* ฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากร พ.ศ.2557)

² ดูรายละเอียดใน นิยะดา เหล่าสุนทร. (2540). *ภูมิปัญญาของคนไทย: ศึกษาจากวรรณกรรมคำสอน*. ทูลส่งเสริมการวิจัย-เมธีวิจัยอาวุโส สกว., น.82-87.

เนื้อเรื่องตอนต้นเป็นถ้อยคำรำพึงของผู้แต่งว่า ผู้ที่ลาสิกขาไปแล้วมักมุ่งแสวงหาคู่ครอง ซึ่งหลายรายก็ประสบความผิดหวัง บางคนมีสตรีที่ติดพันมุ่งหมายกันอยู่ แต่เมื่อสึกออกไปกลับซวดซม ต้องเจ็บใจเสียใจ ครั้นจะเริ่มแสวงหาคนใหม่ก็จวนใจด้วยไม่มีเงินทองเพราะถูกแม่สื่อรายเก่าหลอกเอาไปหมดแล้ว บางคนไปติดพันนางละคร ชีวิตรักไม่ราบรื่นจนต้องซ้ำใจตาย บางคนหวังจะได้สตรีมีฐานะดีแต่ไม่สามารถสู้ค่าสินสอดทองหมั้นได้ ต้องถอยก็มี

ผู้แต่งเรียกเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ว่า “คติโลก” และมีความเห็นว่าชีวิตผู้ครองเรือนนั้นน่าหวาดหวั่น เพราะต้องประสบความทุกข์ วุ่นวาย ระวังระลึกระสายหลายคู่ทะเลาะวิวาทดำตึกกันไม่เว้นวัน เนื่องจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความประพฤติบกพร่อง หรือบกพร่องด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ทำให้ชีวิตคู่ไร้ความสงบสุข ความประพฤติที่บกพร่องมีผลกระทบโดยตรงต่อความเจริญในชีวิตตนและครอบครัว โดยเฉพาะชายนั้นหากได้ภรรยาที่มีความประพฤติไม่ดีก็เป็นดังสำนวนที่ว่า ปลูกเรือนผิด ได้รับแต่ความเดือดร้อนไม่สุขสบาย ดังนั้นจึงไม่ควรใจเร็วด่วนได้ เป็นชายควรแสวงหาแต่สตรีที่มีความประพฤติดี เพราะสตรีมีส่วนสำคัญอย่างมากในการทำให้ชีวิตชายประสบความวิบัติหรือรุ่งเรือง ผู้แต่งได้ยกเรื่องราวมาเป็นอุทาหรณ์กรณีนี้ ดังนี้

ครั้งหนึ่งมีภิกษุ 2 รูป สรรวมศิลปปฏิบัติเป็นที่รักของอุปัชฌาจารย์ อยู่มาภิกษุทั้งสองหมายเพศบรรพชิต ประสงค์จะลาสิกขา จึงไปแจ้งแก่อุปัชฌาจารย์และขอให้ดูฤกษ์สักให้ตน ฝ่ายอุปัชฌาจารย์มีวิชาความรู้โหราศาสตร์ คำทำนายทายทักของท่านผู้นี้เป็นที่เชื่อถือกันในเรื่องความแม่นยำ เมื่อดูเกณฑ์ชะตาของภิกษุทั้งสองแล้วก็กล่าวแก่ภิกษุรูปหนึ่งว่าชะตาดีนัก เมื่อลาสิกขาแล้ว เนื้อคู่ที่อยู่ทางทิศอุดรจะนำพาให้รุ่งเรือง ส่วนภิกษุอีกรูปหนึ่งนั้น ท่านทักทายว่าอย่าเพิ่งลาสิกขา เพราะจะได้รับความลำบาก เนื้อคู่อยู่ทางทิศอาคเนย์เป็นกำพรว้าจะพากันยากจนต่อไปหน้าจึงสิ้นเคราะห์ จะมีผู้เกื้อหนุนให้มีฐานะดี อย่างไรก็ตาม ภิกษุชะตาร้ายซึ่งตั้งใจจะลาสิกขาแต่ต้นแล้วก็ตัดสินใจลาสิกขาไปพร้อมกับภิกษุชะตาดีนั้นเอง

ความเป็นไปในชีวิตของทิดหนุ่มทั้งสองเป็นไปดังที่ท่านอุปัชฌาจารย์ทำนายไว้ทุกประการ ทิดชะตาร้ายประสบความวิบัติชัดเจนอย่างยิ่ง ครั้นจะไปรับจ้างก็อายคน เพราะเมื่อครั้งเป็นภิกษุเคยงามผ่องใส เทศน์กัณฑ์มหาพนมีชื่อเสียง

เลื่องลือ แต่เมื่อต้องพบความแปรผันตกต่ำ อับจนสิ้นหนทางจริง ๆ จึงตัดสินใจจากกรุงไปหลบซ่อนรับจ้างทำงานอยู่ในเรือกสวนแถวบางน้ำผึ้ง ทำงานขยันขันแข็งหนักเอาเบาสู้ และมีความเป็นอยู่อย่างสมถะ จนเวลาผ่านไปราวปีหนึ่งเจ้าของสวนชื่นชมพอใจเขามาก จึงรับเป็นหลานเขย ภรรยาของทิดชะตาร้ายผู้นี้มีความประพฤติดีเป็นแม่ศรีเรือน มีกิริยาอัธยาศัยดี จึงเป็นที่ชื่นชมของคนทั้งบาง ทิดชะตาร้ายมีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ มีชีวิตครอบครัวมั่นคงเพราะได้ภรรยาดี

กล่าวฝ่ายทิดชะตาดีได้แต่งงานอยู่กินกับลูกสาวชาวแพแถวบางลำพู มีฐานะดี มีบ่าวไพร่ใช้สอย เมื่อแรกก็มีความเป็นอยู่สุขสบาย แต่ภรรยาทิดชะตาดีนั้นมิมีนิสัยและความประพฤติตรงข้ามกับภรรยาทิดชะตาร้าย ที่สำคัญคือเป็นนักเลงพนัน เมื่อไม่มีเงินก็จำนำข้าวของ ในที่สุดเหลือแต่ตัวกับหนี้สินเป็นอันมาก บ่าวไพร่ก็แตกसानชานเซ็นไป ทิดชะตาดีเมื่อประสบความผันแปรของชีวิตเช่นนี้ มีความทุกข์ใจมาก หวนรำลึกถึงคำทำนายของอุปัชฌาจารย์ก็ให้รู้สึกข้องใจ จึงกลับไปขอให้ท่านคำนวณดูเกณฑ์ชะตาอีกครั้ง พระอุปัชฌาจารย์ตรวจสอบทบทวนแล้วก็ยังยืนยันเหมือนเดิมว่าชะตาดี ความกลับตาลปัตรของศิษย์ 2 คนที่ท่านทำนายไปทำให้ท่านงงงัน ใคว่ครวญดูสงสัยว่าอาจมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลให้ทิดชะตาดีมีสภาพอย่างที่เป็นอยู่ เช่น ลักษณะกาลกิณีของภรรยา จึงสั่งให้ทิดชะตาดีอพยพครอบครัวลงเรือมาจอดค้างแรมหน้าวัดสัก 4 วัน เมื่อท่านอุปัชฌาจารย์ได้สังเกตกิริยาท่าทางของภรรยาทิดชะตาดีแล้วก็เข้าใจสาเหตุที่ทำให้ชายผู้มีชะตาดีกลายเป็นชายชะตาร้าย ต้องประสบความวิบัติทั้งนี้เพราะได้ภรรยาไม่ดีนั่นเอง

ผู้แต่งสรุปย่อประเด็นความคิดสำคัญของเรื่องว่า ผู้ที่จะมีคู่ครองพึงตระหนักว่าคู่ครองนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำพาชีวิตตนให้วิบัติขัดสนหรือเจริญรุ่งเรือง จึงควรแสวงคู่ครองที่ประพฤติปฏิบัติดี เพื่อความสุขความเจริญในชีวิต หากเลือกผิดไปแล้วจะพาชีวิตตกต่ำไปตลอดกาล

ชะตากรรมของชายในอุ้งมือสตรี

เรื่อง *อาวาสโหวาร* เป็นวรรณกรรมคำสอนขนาดสั้น ทำนองปกิณกคดี³ มุ่งเสนอความคิดชัดเจนเพียงประการเดียวว่า ชายจะมีชีวิตเจริญหรือตกต่ำขึ้นอยู่กับความประพฤติของคู่ครองของตน สิ่งนี้เป็นตัวแปรสำคัญที่อยู่นอกเหนือเกณฑ์ชะตาอุทาหรณ์เรื่องทิดชะตาดีกับทิดชะตาร้ายที่ยกมากล่าวชี้ให้เห็นว่าชายนั้นแม้จะมีชะตาร้ายดีเพียงใดตามหลักเกณฑ์ทางโหราศาสตร์ ถ้าได้ภรรยาดีก็จะมีชีวิตรุ่งเรืองดวงชะตาดีมิได้ให้โทษแก่เจ้าของชะตา แต่หากได้ภรรยาไม่ดีก็จะมีชีวิตตกต่ำดวงชะตาดีมิได้ส่งผลดีแก่เจ้าของชะตาเช่นกัน

ผู้แต่งชี้ว่า การเลือกคู่ครองให้พิจารณาที่ความประพฤติเป็นสำคัญ ผู้ชายดีหากได้ภรรยาไม่ดี เช่น เป็นนักเลงพนัน ถึงชายนั้นจะหาเงินได้มากเพียงใด แต่ครอบครัวก็ไม่พ้นความวิบัติ ผู้ชายไม่ดีนักแต่ถ้าได้ภรรยาดี รู้จักเก็บหอมรอมริบครอบครัวจะไม่เดือดร้อน

เป็นผู้ชายเรื่องเสียเพราะเมียรัก
ถึงหาได้วันละชั่งอย่ากังวล
ถ้าเมียดถึงผิวจะช้ำบ้าง
ด้วยเงินทองอยู่ในมือเขามากมาย

ถูกที่นักเลงเล่นไม่เป็นผล
คงจะจนเพราะด้วยเมียทำเรี่ยราย
พอดั่งกันไว้ได้มิให้หาย
เขากลับขายเขาเป็นข้าคอยว่าปราช

(*อาวาสโหวาร*, น.152)

การเลือกภรรยาไม่ควรเลือกที่รูปร่างเป็นสำคัญ สตรีรูปร่างแต่มีความประพฤติไม่ดีก็พาสามีตกต่ำ สตรีรูปร่างงามแต่มีความประพฤติดีก็พาให้รุ่งเรืองได้

อย่าหลงเล่ห์นางที่ร่างรูป
คนไม่ดีรูปร่างดีถึงสวยล้ำ
ที่รูปชั่วความดีเขามีอยู่
อันนายช่างร่างลงบรรจงเขียน

จะพาชুবโถมทรมเพราะงามข้า
ก็กลับต่ำต้องตำหนิเขาดีเขียน
ย่อมเชิดชูพาส่างเหมือนนางเขียน
เดิมก็เขียนที่ท่าไม่น่าดู

³ หมายถึง เรื่องเบ็ดเตล็ด มโนสาเร่

ครันตัดเส้นลงทองก็ผ่องผาด
ดั่งหนึ่งหญิงร่าเริงกายพริ้ว

งามสะอาดน่ารักเป็นอัชฌ
ได้เฟื่องฟูความดีดังศรีทอง

(อวาสโฆหาร, น.161)

ด้วยเหตุที่ภรรยาที่มีความสำคัญในการกำหนดความเป็นไปในชีวิต ดังนั้น ชายจึงควรเลือกให้ดี อย่าทำใจเร็วด่วนได้ เหมือนปลูกเรือนผิวย่อมไม่สุขสบาย ในเมื่อแผ่นดินไม่ไว้เท้าใบพุทรา ก็คงจะหาสตรีที่พึงประสงค์ได้ หากไม่ได้ควรอยู่คนเดียว เพราะการอยู่ร่วมเรือนกับภรรยาประพาศชั่วมีแต่ความเดือดร้อน

นี้แลเราพวงบุรุษที่สุจริต
ถึงยากจนร่ำรวยจะชอบทรม
ถ้าใจเร็วด่วนได้ไม่พินิจ
เหมือนปลูกเรือนผิวกะไม่สบาย
เขาจะว่าสิ้นคิดตะบิดเบี้ยว
ครันกลัวอายุเราไม่ทำก็จำจน
แดนแผ่นดินนี้มีไช้เท้าใบพุทรา
แม้หาจบบัณฑิตต้องลำน้า
อันร่วมเรือนเพื่อนช่วยยอมมัวหมอง
มีแต่ทำเจ็บแค้นแสนทวิ

เร่งตรองคิดดูให้ดีอย่าผลืผลาม
เอาแต่ความสัจย์ซื่ออย่าถือเลย
มีเมียผิวย่อยห่อนะพ้อเอ๋ย
จะเปิดเผยหย่าขายก็อย่าคน
ลงขายเมียกินเล่นไม่เป็นผล
ด้วยเสียกลท่วงทีสตรีท่า
ควรจะนึกหาที่สตรีซ้ำ
พึงอยู่รู้เดียวดายสบายดี
เหมือนดังทองปนครั้งสังกะสี

(อวาสโฆหาร, น.153)

ความเดือดร้อนของชายมีภรรยาผิวนี ผู้แต่งเสนอให้เห็นผ่านสภาพ ความเป็นไปในชีวิตของทิดชะตาดีผู้มีภรรยาเป็นนักเลงพนัน เขาต้องเป็นทุกข์ร้อน แสนสาหัสจากสภาพหนี้สินท่วมท้น จนในที่สุดจะไม่มีแม่แต่ที่อยู่อาศัย

สังเขตพวงลอยอาภัพมายบเย็น
ไช้จะเกลียดแต่เหล่าชาวมุขย์
ไม่รักตัววิเลินเหมือนเช่นลิง
ทั้งมนุษย์เทวดาพากันดิ

โอ้ผิวนุญได้เมียเสียจริงจริง
เทพบุตรซ้ำสาปว่าหยาบหญิง
ใครแอบอิงดังเอาไฟมาใส่ตน
สิ้นสิริเกศวิบัติให้ขาดสน

ทั้งป่าวาทสหายหนีไม่มีคน
แต่ทุนเดิมรวมริบสักสิบชั่ง
ยังเป็นหนี้ขามาทวงเป็นห่วงนง
ฝ้ายทิดดีเหลือแค้นแน่นอุระ
นั่งกอดเข้าไศกาจนหน้าดำ

แสนจะจนจนไม่มีเป็นหนี้
แม่ผลตั้งปล้นปล้อนจนล่อนง
ลงยับยั้งคิดแต่แพ้งำนำ
เหมือนเขาจะเชือดเนื้อเอื้อย่ำ
ไอระย่ายับจริงด้วยหญิงพาล

(อวาสโวหาร, น.159)

ผู้แต่งเน้นย้ำให้เห็นว่า การได้ภรรยาไม่ดีจะมีแต่ความทุกข์บีบคั้น หากทาง
ออกจากปัญหาไม่ได้ ไม่ต่างจากการถูกจำคุก

หมอว่าดึกกลับช้าต้องมัวมอม
เขาย่อมนำความชั่วมาพัวพอก
ยอมพาหมื่นชื่อเสียงสำเนียงนาน
จะทิ้งขว้างฤกัการสงสารลูก
ทำหน้าที่นอกหมัดดังไฟเลีย

เพราะปลุกปลอมแอบอิงกับหญิงพาล
เหมือนดังดอกอุตพิดที่ชิดถ่าน
แค้นรำคาญขุนเคืองเพราะเรื่องเมีย
เป็นห่วงผูกคอกอยู่ต้องสูญเสีย
ใครมีเมียผิดเหมือนติดเรือนจำ

(อวาสโวหาร, น.160)

พิจารณาข้อคิดเห็นดังกล่าวจะเห็นว่าผู้แต่งให้ความสำคัญแก่สตรีใน
ฐานะแม่เรือนเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับถือว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกำหนดความเป็นไป
ในชีวิตสามีเหนือเกณฑ์ชะตา ในการเลือกภรรยาซึ่งต้องคำนึงถึงความประพฤติ
เป็นสำคัญนั้น ผู้แต่งให้หลักพิจารณาผ่านพฤติกรรมบุคคล เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะ
ของภรรยาที่ดีและไม่ดี

ลักษณะของภรรยาที่ดีพิจารณาผ่านพฤติกรรมของภรรยาติดชะตาร้าย
ดังนี้

1. ทำมาหากินแคล่วคล่อง รู้จักเก็บหอมรอมริบ ไม่สุรุ่ยสุร่าย

รู้รอบคอบเก็บเขียไม่เสียส่าย

จะซื้อขายสันทัดข้างจัดจ้าน

(อวาสโวหาร, น.155)

2. เคารพให้เกียรติสามีประดุจบิดา มีมารยาท ไม่ตีตนเสมอ ปรนนิบัติดูแลเอาใจใส่อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ทั้งเรื่องการกินการนอน การกินนั้นก็จัดสำหรับกับข้าวให้สามีได้กินก่อนตน

...
เมื่อผัวกลับยกส้อมมาวางเทียบ
เขากินแล้วจึงจะหามาใส่ท้อง

ผัวทำงานเข้าปลาหาสำรอง
ใส่โต๊ะเทียบตามมีวิธีของ

(อวาสโวหาร, น.155)

การนอนก็เตรียมที่นอนหมอนพูกให้น่านอน ก่อนเข้านอนกราบไหว้สามีดูแลนวดพื้น เมื่อนอนเคียงสามีก็ขยับลดตัวให้ต่ำกว่า โอนอ่อนผ่อนตามความประสงค์ของสามี ระมัดระวังกิริยาไม่ทำให้เกิดเสียงดังรบกวนสามีที่กำลังหลับ

ทั้งที่นอนหมอนเมาะเก็บเคาะปิด
เข้าไสยาก็วันทาผัวทุกวัน
เมื่อขึ้นเตียงเคียงหมอนนอนด้วยผัว
ถึงยามเขยก็ไม่ห้ามตามอัชฌา
ถ้าเห็นผัวนอนหลับค่อยยับยั้ง

บรรจงจัดสวนตัวแล้วขวัญ
ทั้งนวดพื้นสุจริตเหมือนบิดา
ขยับตัวลดทำให้ต่ำกว่า
ซื่อสัจจาเที่ยงธรรมไม่ผันแปร
จะเดินนั่งพูดจาไม่หยาบแหว

(อวาสโวหาร, น.156)

3. รู้รักษาสิริมงคล รู้สูงรู้ต่ำ เช่น น้ำล้างหน้า น้ำล้างเท้าวางไว้อย่างเหมาะสม เครื่องนุ่งห่มของตนก็มีให้ปะปนกับของสามี

น้ำล้างหน้าไว้บนผ้าไม่ต้องเตือน
ผ้านุ่งผัวตากเก็บขาดเย็บร้อย
ผ้านุ่งตัวพัววางห่าลงมา

น้ำล้างเท้าวางเลื่อนข้างบาทา
แล้วจิบห้อยวางเรียงไว้เคียงฝา
หมากพลุหการะโดนบัวนไฉ่ครกกัน

(อวาสโวหาร, น.155)

4. ดูแลกิจการบ้านเรือนอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ รู้เก็บงำ รู้ประหยัด จัดการกับอาหารเหลือมือ วัตถุติดในครัว และเครื่องใช้ไม้สอยในบ้านอย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ

...	ด้วยชามกองเก็บกวาดสะอาดดี
สิ่งใดเหลือทำทางจะค้างไว้	ปิดงาไว้รุ่งเช้าอุ่นเผาจี่
เป็นของบุคล้างทะเลคะเนมิ	น้ำปลาดีกะปึกหมักคอยตากทำ
ถ้าปลาร้าก็อุดสำหรับเอาเกลือใส่	ไม่ทิ้งให้หนอนคั่งไขว้างคร่ำ
ทั้งให้เกลือวางใกล้เตาไฟดำ	กลัวเป็นน้ำซิดไฟไม่ละลาย
เมื่อจะกินล้างทำจนดำหมด	รู้กำหนดผ่อนเผื่อไม่เหลือหลาย
เป็นสองมือฤสามความเสียดาย	ไม่เรียร่ายสมแท้เป็นแม่เรือน
เมื่อยามค้ำน้ำท่าหาใส่ขัน	สิ้นตะวันจุไฟไว้เป็นเพื่อน

(อวาสโวหาร, น.155)

เมื่อยามจะต้องเดินทางก็จัดเตรียมสิ่งของพร้อมสรรพ ทั้งของที่ต้องใช้ ต้องกินในส่วนตนและส่วนผู้ที่ตนไปเยี่ยมเยือน

ทั้งคาวหวานเทียบทำเป็นสำคัญ	พอแจ่งตะวันเข้าตรู้นสู่เรือ
สำหรับผัวจัดใส่ไว้ต่างหาก	หยิบหีบหมากมาก่อนหมอนกับเสื่อ
ให้บ่าวไพร่ปูวางไว้กลางเรือ	สำหรับเหลือผัวพากันมากิน
เรียกบ่าวไพร่พร้อมมืออย่าถือสา	กินเข้าปลาเสียให้เสร็จสำเร็จสิ้น
จะอยู่จะไปไม่พะวงที่ตรงกิน	ไกลบุรินดวนดวนจะจวนเพล

(อวาสโวหาร, น.156)

5. มีฝีมือในการทำอาหาร เนื่องจากเรื่องอาหารการกินเป็นเรื่องสำคัญประจำวันสตรีจึงควรมีฝีมือในการทำอาหาร ดังในเรื่องกล่าวถึงพระอุปัชฌาย์ฉันอาหารฝีมือภรรยาของทิดชะตาดีด้วยความพึงพอใจ ฉันได้มากจนลืมนึกถึงศิษย์ที่รอรับประทานต่อ

สนทนาพอลประเคนของ
มือแม่ล้มรspanข้างหวานชิต

พระครูครองฉันตัมจนลิมศิษย์
ยังฉันติดใจชิมไม่อ้อมเลย

(อวาสโวหาร, น.157)

6. มีอชฌาสัยดีต่อผู้มาเยี่ยมเยียน มีน้ำใจเอื้อเฟื้ออาหาร โอบอ้อมอารี
ต่อบุคคลอื่น

เมื่อแขกมาหาสู่คอยดูแล
ถ้าคุ้นเคยมาไกลไปจะหิว
ใครมีคุณได้ตอบเป็นขอบไร

จะมาแต่เหนือได้ฤกษ์ไล่ไกล
ไม่บิดพลิ้วเข้าปลายอมหาให้
จัดแจงให้หมากส้มพอมสมควร

(อวาสโวหาร, น.158)

ลักษณะของภรรยาดี เช่น เคารพสามี ใส่ใจในการปรนนิบัติดูแลการกิน
การนอน บริหารกิจการงานเรือน สุภาพอ่อนโยน เอื้อเฟื้อ ละเอียดยดีถ้วนรอบคอบ
ดังที่กล่าวมานี้ล้วนอยู่ในกรอบคำสอนสตรีที่ไหลวนอยู่ในสังคมไทย สอดคล้องกับ
คำสอนในวรรณกรรมสอนสตรีเรื่องอื่น เช่น *สุภาวดีสอนหญิง* ที่สอนเรื่องความ
ระมัดระวังในการใช้จ่าย *กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* ที่สอนไม่ให้ประพฤตินออย่าง
หญิงชั่วซึ่งแสดงท่าทีรังเกียจผู้มาเยี่ยมเยียนสามีและประพฤตินเป็นอริกับญาติมิตร
เพื่อนบ้าน *คำฉันท์สอนหญิง* กล่าวถึงเรื่องมิให้ปะปน ผ่านุ่งผ้าห่ม เรื่องการกิน
การนอน

วัดถาอาภรณ์อันดี
อย่าปนภาษาผ้านาง

สำหรับสามี
มลทินจักหมาง

จงจีบประดับพิบวง
จักหมองจักมัวผัวตน

...

แต่งให้ผัวกินอ้อมหน้า

ยกมาล้างคว่ำ

แล้วตัวจึงค่อยหากิน

...

ผจงปัดปูที่นอน

เรือดไรในหมอน

จงหาอย่าได้คายคัน

(คำฉันท์สอนหญิง, น.114)

ส่วนลักษณะของภรรยาไม่ดี พิจารณาผ่านพฤติกรรมของภรรยาที่ดชะตาดี
ดังนี้

1. มีนิสัยสุรุษสุราย ไม่ระมัดระวังการใช้จ่าย

แต่แม่ผลที่เป็นเมียนั้นเสียส่าย

หล่อนพุ่มพ่ายหมดเปลืองเพื่องสสิ่ง

(อาวาสโวหาร, น.158)

จะจ่ายหาไม่กำหนดของสดแห้ง

ถูกแลแพงซื้อใช้ไม่ถนอม

กินไม่หมดขว้างเทเสพลพร้อม

กระเทียมหอมพริกมะเขือเหลือประมาณ

(อาวาสโวหาร, น.158)

2. มีกิริยาวาจาหยาบกระด้าง

จะพูดจาน่าอดสูล้วนภูมิ้ง

ทะเลทุทะลึ่งทะเล้นเหมือนเช่นชาย

(อาวาสโวหาร, น.158)

...

จะกินอยู่กิริยาเหมือนวานร

จะเดินก้าวหนักระเทือนเรือนกระฉ่อน

ถึงผิวสอาก็ไม่ยักหวั้มกจำ

(อาวาสโวหาร, น.158)

3. บกพร่องอย่างยิ่งเรื่องการครัว เรื่องอาหารการกิน หุงข้าวไหม้ดิบ
ต้มปลาโดยไม่รอให้น้ำเดือดซึ่งทำให้เหม็นคาว ไม่ใส่ใจเรื่องความสะดวกสุขอนามัย
ปล่อยให้หนอนขึ้นกะป็น้ำปลา และนำมาใช้ทั้งอย่างนั้น ทำครัวอย่างน่ารังเกียจ
น่าสะอิดสะเอียน

จะหากินเข้าเย็นไม่เป็นท่า

ทั้งเข้าปลาไหม้ดิบทั้งดิบหาย

จะแกงปลาล้างขาวคาวไม่วาย

ใส่หม้อดายน้ำเย็นออกเหม็นคาว

กะป็น้ำปลานบ่นเป็นหนอนคึก	ไม่มีนึกตากทำเที่ยวสำหาว
ถึงยามกินหนอนไหนใส่ทุกคราว	ไซข้างขาวใส่ต้มโสมมอม

(อาวาสโวหาร, น.158)

เมื่อทำครัวมือเปื้อนเหมือนเรือนโรค	เข็ดกระโปงทุกเวลาจนผ้าด้าน
จะชิมแกงชิมด้วยจานำรำคาญ	ดูลนลานเหมือนหนึ่งลาวเห่ผื่นควาปือ

(อาวาสโวหาร, น.158)

4. เกียจคร้านงานบ้านเรือน มุ่งมานผ้าถุงผ้าห่มไม่เก็บไม่ซัก ไม่แยกข้าวของเครื่องใช้ให้เหมาะสม เพราะความมั่งง่าย

ทั้งผ้าถุงมุ่งมานซักร้านเก็บ	ไม่ซักเย็บสาบสางอย่างกระสือ
ผ้าถุงเมียบนผัวมั่วกระพือ	ลงทีถือว่าของตัวหนุนหัวนอน
ชั้นล้างหน้าหลอนก็คว้าไปล้างเท้า	

(อาวาสโวหาร, น.158)

5. เป็นนักเลงพนัน ทำให้ครอบครัวลำบากขัดสนเป็นหนี้สิน ต้องหาเงินด้วยวิธีต่าง ๆ ข้าวของในบ้านก็นำไปจำนำจนหมด

ยังวิชาช่างนักเลงก็เก่งจัด	ไปกัดตัดหอยไฟใส่จนหง่า
ครั้นหมดเงินแหวนผ้าคว่ำจำนำ	ลงลั่นต้าใช้ปัญญาเที่ยวหาเงิน

(อาวาสโวหาร, น.158)

ลักษณะของภรรยาไม่ดี เช่น สุรุษสุร่าย ไม่ดูแลกิจการงานเรือน วาจา กิริยาหยาบช้า เป็นนักเลงพนัน ตามที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ดังกล่าว สอดคล้องกับคำสอนในวรรณกรรมเรื่องอื่น เช่น คำฉันท์สอนหญิง ว่า “ครัวไฟอย่าให้รกสกปรกมักอัปรี” และ “เป็นข้าผ้าเห่ผื่นสาบ ใจยุ่งหยาบหญิงอัปรี” ส่วนเรื่อง การเป็นนักเลงพนันก็ตรงกับที่ สุภาชีวิตสอนหญิง กล่าวว่

ไม่ทำมาหากินจนสิ้นแกน
หญิงเช่นนี้ไม่มีเจริญแล้ว

ก็เลยเล่นเข้าบ่อนนอนสบาย
ให้แว่วแว่วอยู่ข้างทางฉิบหาย

(สุภาวดีสอนหญิง, น.172)

พฤติกรรมของภรรยาที่ชะตาดีดังเสนอในเรื่องทำให้นึกเห็นได้แจ่มชัดว่าการมีภรรยาที่มีนิสัยและความประพฤติเช่นนั้นนำหว่าดหวนครั้นคร้ามเพียงใด และนำไปสู่สิริวิบัติ ทรัพย์วิบัติ และความวิบัติในชีวิตของสามีได้อย่างไร เมื่อลองนึกจินตนาการว่าการดำรงชีวิตแต่ละวัน เรื่องอาหารการกินนั้นสำคัญมากที่สุด ถ้าอาหารที่บ้านมีลักษณะดังกล่าวยุติชะตาดีต้องจำใจรับประทาน สมัยก่อนไม่มีอาหารจำหน่ายทั่วไป และการไปพึ่งบ้านอื่นอยู่ตลอดเวลานั้นก็ไปไม่ได้ ส่วนสภาพแวดล้อมภายในบ้านมิได้เจริญตา รกรุงรัง เหม็นสาบ เครื่องรางของขลังก็เสื่อมไปเพราะไปคว่ำฝาน่งภรรยามาหนุนนอนด้วยคิดว่าเป็นผ้าของตน ชนดักน้ำล้างเท้าใช้ร่วมกับชนล้างหน้า เช่นนี้ย่อมหาสิริมงคลไม่ได้ ทั้งยังต้องเดือดร้อนจากการไม่มีเงินทองใช้จ่าย มีแต่หนี้สิน เจ้าหนี้มาทวง เหล่านี้คือการดำรงชีวิตอยู่บนความวิบัติโดยแท้

ข้อคิดคำสอนสำคัญของ *อวาสโฆหาร* ที่ว่าชายจะมีชีวิตเจริญหรือตกต่ำขึ้นอยู่กับความประพฤติของคู่ครองของตน เป็นการเสนอคำสอนในแง่มุ่งที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมคำสอนชายเรื่องอื่นๆ กล่าวคือ ขณะที่เรื่องอื่นมุ่งเน้นการปฏิบัติตนของชายเอง ซึ่งเท่ากับว่าการปฏิบัติตนของตนเองเป็นเหตุให้ตนรุ่งเรืองหรือล้มเหลว แต่ *อวาสโฆหาร* กลับเสนอความคิดว่า ความรุ่งเรืองหรือล้มเหลวของชายขึ้นอยู่กับปฏิบัติตนของสตรีผู้เป็นภรรยา เป็นคำสอนที่มุ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของภรรยาว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกำหนดความเป็นไปในชีวิตสามี โดยเป็นตัวแปรสำคัญเหนือเกณฑ์ชะตา ภรรยาดีคู่สามีที่ชะตาไม่ดีได้ ส่วนภรรยาร้ายทำให้สามีผู้มีชะตาดีประสบความวิบัติได้ ดังเรื่องของทิดทั้งสองที่เสนอผ่านถ้อยคำของพระอุปัชฌายาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์ว่า

ฝ่ายพระครูมาดรู้ตำรับ
ไม่เรียบร้อยทีกระบวนข้างลวนลาม
ที่ฤกษ์ยามสอสนกัถ้วนถี่
เพราะร่วมหญิงแพศยาจึงอาภัพ
ส่วนทิดร้ายฤกษ์ยามก็ห้ามขาด
เห็นเมียมันจะประกอบข้างชอบกล
พระครูบุญญะจะดูให้รู้ชัด
ก็รู้แน่มแล้มคนสำคัญ
จึงคุ้มครองความชั่วของผัวได้
กูจะดูไปไม่ถึงมันจึงมี

เห็นอาภัพท่งที่มันผลิผลาม
จึงเกิดความวิบัติให้ขัดทรัพย์
ลั่นแต่ดีตกทายมาหลายกลับ
พ่ายยับยั้งความดีราศีตน
กลับประหลาดมั่งมีทวีผล
เป็นมงคลคุ้มชั่วของผัวมัน
ให้คฤหัสถ์ลงไปถามเอาความมัน
หล่อนขยันจัดจ้านงานการดี
ไม่มีภัยอาเพศเป็นเคราะห์
ตั้งแต่เราเป็นหมอดต้องขอยอม

(อวาสโวหาร, น.160)

เนื้อหาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทางฝ่ายโหราศาสตร์ก็ตระหนักรู้ว่าสิ่งที่เป็นตัวแปรนอกเหนือเกณฑ์ชะตานั้นมีอยู่ พระครูบุญจึงให้ทิดชะตาดียกครวมาอยู่ในที่ที่ท่านสามารถสังเกตการดำเนินชีวิตของเขา ทำให้ท่านได้ข้อสรุปว่า ทิดชะตาดีมีอันเป็นไปดังกล่าวเพราะพฤติกรรมของภรรยาเป็นเหตุ อุทาหรณ์เรื่องนี้ช่วยสนับสนุนเน้นย้ำความคิดสำคัญของเรื่องที่ว่า พฤติกรรมของภรรยามีความสำคัญอย่างยิ่ง ชายจึงควรเลือกภรรยาที่มีความประพฤติดี

เรื่อง *อวาสโวหาร* ชี้ให้เห็นว่า ดวงชะตาของบุคคลและคำทำนายทางโหราศาสตร์โดยโหราจารย์ผู้แม่นยำเพียงใดก็ตาม ไม่อาจประกันได้ว่าชีวิตของบุคคลนั้นจะดำเนินไปตามนั้นได้อย่างจริง มีเพียงการปฏิบัติตนเท่านั้นที่จะกำหนดความเป็นไปของชีวิต การปฏิบัติตนของชายให้มีชีวิตที่ดีคือเลือกได้ภรรยาที่มีความประพฤติดี ความคิดนี้อยู่ในกรอบความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ไม่ให้คุณค่าความสำคัญแก่เรื่องฤกษ์ยามหรือดวงชะตาตามหลักโหราศาสตร์ แต่ให้ความสำคัญกับเรื่อง *กรรม* ว่าเป็นเครื่องกำหนดความเป็นไปในชีวิต สัตว์โลกทั้งหลายต้องเป็นไปตามกรรม (กมฺมุนา วตฺตติโลโก)

อนึ่ง การดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมในบ้านที่เป็นระเบียบสงบงาม ถูกหลักการรักษาสิริสุขอนามัย ไม่มีปัญหาเดือดร้อนใจใดๆ นับเป็นมงคลอย่างหนึ่ง (อาจอนุลอมนับเนื่องอยู่ในข้อ ปฏิรูปเทสวาโส คือ อยู่ในถิ่นที่สมควร)

และการมีคู่ครองที่เป็นคนดี ไม่ประพฤติตนเป็นพาลก็เป็นมงคลอีกอย่างหนึ่ง (ปณฺธิตานุญ เสวนา คือ คบคนดี) สิ่งนี้ย่อมที่นำความเจริญมาสู่ชีวิตตามหลัก มงคล 38 ประการ ความคิดดังกล่าวน่าจะเป็นพื้นฐานที่มาของแนวคิดสำคัญของ อวาสโวหาร ที่ว่า ชายจะมีชีวิตเจริญหรือตกต่ำขึ้นอยู่กับความประพฤติของคู่ครอง ของตน

อวาสโวหาร ยังมีประเด็นน่าสนใจที่สุดอยู่ว่า การที่วรรณกรรมเรื่องนี้ มุ่งสอนชายเรื่องความสำคัญของการเลือกภรรยาที่ดี และให้แนวทางในการพิจารณาเลือกภรรยาที่ดี โดยประมวลจากความรู้ความคิดเกี่ยวกับคำสอนสตรี แล้วเลือก เฉพาะข้อเด่น ๆ มาประกอบสร้างเป็นตัวบทในส่วนที่ว่าด้วยความประพฤติดของ ภรรยาที่ดีและทิดชะตาร้ายด้วยกระบวนการอ้างถึง (allusion) ทำให้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าวรรณกรรมสอนชายเรื่องนี้เชื่อมโยงไปถึงวรรณกรรมสอนสตรีที่มี อยู่ในสังคม และสิ่งนี้อาจเป็นกุญแจเชื่อมโยงไปถึงคำตอบว่า เหตุใดในสังคมที่ ชายเป็นใหญ่จึงให้ความสำคัญกับการสอนสตรีเรื่องการเป็นภรรยาที่ดี

วรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยมีอยู่หลายเรื่อง งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ พบว่าเนื้อหาส่วนใหญ่ของวรรณกรรมคำสอนสตรีมุ่งชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตน และหน้าที่เท่าที่หญิงจะมี เพื่อให้ผู้หญิงสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและ เหมาะสมที่สุดตามสถานภาพในสังคมของตน⁴ มองในแง่หนึ่งก็คือ ผู้แต่ง (ซึ่งเป็น ชาย) มีความปรารถนาดี ช่วยแนะนำแนวทางที่จะนำความรุ่งเรืองมาให้สตรีโดยมี ตัวสามีเป็นเป้าหมายสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ สุภาษิตสอนหญิง สรุปเป็นถ้อยคำ ง่าย ๆ ว่า “เป็นสตรีสุดดีแต่เพียงผัว” และ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับพระนิพนธ์ ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ว่า

ธรรมาบุรุษอุดมเพศ
เฉลิมศรีสุรางคณະโน

กัพิเศษคือธงไชย
ภพมั่นมกุฏทรง

⁴ ดูรายละเอียดใน นิยะดา เหล่าสุนทร. (2540). *ภูมิปัญญาของคนไทย: ศึกษาจาก วรรณกรรมคำสอน*. ทูลงเสริมการวิจัย-เมธีวิจัยอาวุโส สกว., น.118.

ผิ บ นั้นประหนึ่งวรวประวิตร	ประกิจแก้วพิเชียรผจง
สวมใส่นั้วอรอนงค์	พิโรจตันจรัสเรือง
เฉกเช่นขลุ่ยทกนที	บมิมิกระแสนธุ์
นครอันไร้นฤปดิน-	ทรมล่อมสลาพร
สิ้นสูญสิริและกฤติยศ	ฤปรากฏประกาศขจร
ทั่วทวยคณานริกร	ประมาทหมิ่นทุกถิ่นสถาน
ธงชัยอันไพบูลในอง	เป็นอาภรณ์แห่งรยยาน
ธูมาก็ปรากฏแก่กราน	และเถกิงระเริงแสง
ราชาก็ปรากฏเป็นปิ่น	นครินทรเขตแขวง
สวามีเป็นศรีสวัสดิ์แสดง	คักตัสง่าแก่นาริ

(กฤษณาสอนน้องคำฉันท์, น.8)

แต่หากพิจารณาให้ลึกลงไปอาจมองเห็นว่า การที่ผู้หญิงสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและเหมาะสมที่สุดตามสถานภาพในสังคมของตนนั้น มาจากคุณสมบัติความสามารถที่ยังชายให้เป็นสุขกายสบายใจ การสอนสตรีให้เป็นภรรยาที่ดีเพื่อจะได้รับความรักจากสามี และมีความสุขความมั่นคงในชีวิตนั้น เป็นเพียงการนำผลประโยชน์ฝ่ายสตรีมาหลอกล่อให้สตรีประพฤติปฏิบัติตาม แท้จริงแล้วฝ่ายชายมุ่งหวังผลประโยชน์เพื่อความสุขกายสบายใจและความเจริญสวัสดิ์ของตน ดังจะเห็นได้จากคำสอนสตรีที่มักเสนอแต่แง่มุมเรื่องการให้ความเคารพยกย่อง การเอาใจใส่ปรนนิบัติสามี การดูแลกิจการในบ้านเรือน การกินการอยู่ การรักษาสิริมงคล ตลอดจนพฤติกรรมที่ไม่สร้างความร้อนหวั่นใจต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่นำความสุขกายสบายใจมาสู่สามี โดยมีได้กล่าวถึงคุณสมบัติอื่นแต่อย่างใด เช่น การเป็นมารดาซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของสตรี กล่าวโดยสรุปก็คือความพยายามสอนสตรีในวรรณกรรมคำสอนเหล่านั้นมีจุดประสงค์เพื่อความสุขสวัสดิ์ของชาย (ผู้เป็นสามี) นั่นเอง ส่วนการที่สตรีปฏิบัติตามคำสอนแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและเหมาะสมที่สุดตามสถานภาพในสังคมนั้นเป็นผลพลอยได้

อวาสโวหาร ชี้ให้เห็นอย่างไม่อ้อมค้อมว่า ภรรยาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกำหนดความเป็นไปในชีวิตของสามี ชายจะมีชีวิตเจริญหรือตกต่ำขึ้นอยู่กับ

ความประพฤติของภรรยา โดยเน้นย้ำว่าความประพฤติของภรรยาเป็นตัวแปรสำคัญเหนือเกณฑ์ชะตา แนวคิดสำคัญของเรื่องนี้ทำให้เกิดความตระหนักเห็นว่าวรรณกรรมสอนสตรีมีความสำคัญกว่าที่คิด โดยเฉพาะในสังคมที่ชายใช้สิทธิความเป็นใหญ่เรียกร้องสิ่งที่พึงามมาไว้กับตัว ยิ่งต้องเพ่งเล็งสอนสตรีให้ประพฤติดีเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะสตรีกำชีวิตของชายไว้ในอุ้งมือ

อาวาสโวหาร โวหารของใคร

พิจารณาจากชื่อเรื่อง มุมมอง และเนื้อหา เรื่อง *อาวาสโวหาร* มีนัยบ่งบอกถึงสถานภาพของผู้แต่งว่าสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัด โดยน่าจะเป็นภิกษุ หรือผู้ที่ยังคุ้นชินกับสถานภาพภิกษุ สังเกตว่าใช้คำว่า อาตมา หลายแห่ง เช่น “เราคิดถึงอาตมาเป็นอาจิน” “มาตรองดูอาตมาน่าสงสาร” แม้คำว่า อาตมา จะไม่ได้ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 แต่ผู้แต่งจะใช้คำนี้ตามความคุ้นชิน นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้แสดงจุดมองสังเกตการณ์ ด้วยพรรณนาและท่าทีของคนภายนอกที่มองเข้าไปเห็นเรื่องราวลับสนวนววย คำว่า “คติโลก” ที่ผู้แต่งใช้กับเรื่องราวเหล่านี้สื่อความเป็นสมาชิกคนละสังกัด ถ้าคติโลกหมายถึงเรื่องราวของฆราวาส ผู้แต่งก็น่าจะมีใช่ฆราวาส แต่เป็นบรรพชิตหนุ่ม สอดคล้องกับที่กล่าวถึงเรื่องการมีคู่ว่าตนไม่เคยมีเป็นแต่ฟังเขาเล่ามาก็นึกขยาด ไม่กล้าเข้าไปมีส่วนใน “คติโลก” อาจอยู่บำเพ็ญภาวนาตลอดไป เพื่อจะได้ไม่ต้องมีห่วงกังวล

อันตัวเราก็มิใช่จะได้เคย
แต่ได้ยินข่าวคราวนั้นจาวหู
ดั่งกลิ้งครกขึ้นเขาเขาเล่ามา
ฉันเป็นคนขลาดอยู่รู้แต่ข่าว
ถ้าถูกดีก็เห็นไม่เป็นไร
ถ้ามันจริงเจอะแท้เหมือนแม่ผล
ผิดก็อยู่ภาวนาเอกากาย

ไม่พบเลยเชื่อเกิดแต่เกิดมา
ว่ามีคู่แสนยากมากนักหนา
จะแก้งว่าฤๅจริงยังกรังใจ
แต่นึกหนาวตื้นไปก่อนไข้
คงชื่นใจพอขยับไม่อับอาย
ฉันไม่ชนแน่แน่กลัวแม่ขาย
เมื่อตัวตายก็จะพ้นกังวลเอย

(อาวาสโวหาร, น.161)

ข้อที่ทำให้เราเชื่อว่าผู้แต่งคุ้นกับสถานการณ์ความเป็นภิกษุอีกประการ คือความเปรียบ เช่น ตอนที่กล่าวว่า “เขาย่อมนำความชั่วมาพัวพอก เหมือนดัง ดอกอุทุมพิที่ชิดถ่าน” คำว่า ถ่าน เป็นคำวัด หมายถึง ส้วม ผู้แต่งที่มีใช้ภิกษุน่าจะไม่ใช่คำนี้ในการเปรียบ

ในเรื่องความเปรียบซึ่งน่าจะเป็นเรื่องใกล้ตัวอีกเช่นกัน ผู้แต่งกล่าวถึง สตรีรูปพรหมแต่งงามได้เพราะความดีโดยเปรียบกับการวาดภาพจิตรกรรม ในชั้น การร่างอาจไม่น่าดู แต่เมื่อตัดเส้นด้วยสีทองแล้วก็งดงาม ดังที่ว่า

ที่รูปชั่วความดีเขามืออยู่	ย่อมเชิดชูพาส่างเหมือนนางเขียน
อันนายช่างร่างลงบรรจงเขียน	เดิมก็เขียนที่ท่าไม่น่าดู
ครั้นตัดเส้นลงทองก็ผ่องผาด	งามสะอาดน่ารักเป็นอักษุ
ดังหนึ่งหญิงร่างร้ายกายพลู	ได้เฟื่องฟูความดีดังศรีทอง

(อวาสโวหาร, น.161)

การใช้ความเปรียบเช่นนี้น่าจะแสดงว่าผู้แต่งคลุกคลีกับการวาดภาพ เป็นช่างเขียน ข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นซึ่งมีนัยบ่งว่าผู้แต่งเรื่องนี้น่าจะเป็นภิกษุ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการวาดภาพ ตรงกับข้อมูลบุคคลของกวีไทยผู้หนึ่งซึ่งมี ผลงานกวีนิพนธ์โด่งดังในขณะที่เป็นภิกษุ และท่านผู้นี้ก็เป็นจิตรกรด้วย คือ นายมี (หมื่นพรหมสมพัตร)

นายมี หรือ พระสมิมี ซึ่งเป็นผู้แต่ง *ทศมูลเสื่อโค* (*เสื่อโค ก กา*) ระบุไว้ใน ตอนท้ายเรื่องว่าเป็น “บุตรพญาโหราราช” ซึ่งก็คือพระโหราริบัติ (ชุม) โหรมีชื่อเสียง ขำนาญวิชาสุริยาตรพยากรณ์ มีสำนักอยู่ที่แก่งหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม⁵ ตามประวัติกล่าวว่า นายมีน่าจะเกิดในราว พ.ศ.2339 แต่มาเป็นกวีมีชื่อเสียง

⁵ ประวัติหมื่นพรหมสมพัตร ของฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ ในหนังสือ *กวีโวหารและ ไบรณคดี*, รวบรวมไว้ใน *ทศมูลเสื่อโค* ของ หมื่นพรหมสมพัตร (*มี*) ฉบับที่วิทยาลัยเทคโนโลยี และอาชีวศึกษา วิทยาเขตบพิตรพิมุข จัดพิมพ์ พ.ศ.2521.

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลงานหลายเรื่อง ได้แก่ นิราศกลาง นิราศเดือน นิราศสุพรรณ นิราศพระแท่นดงรัง กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสือโค ก กา สุบิน ก กา และสุภาสิตศรีสวัสดิ์ ผลงานที่สำคัญเป็นที่รู้จักกันดี คือ นิราศเดือน ซึ่งนักวิชาการวรรณคดีไทยสันนิษฐานว่า นายมีน่าจะแต่งขึ้นในวัยหนุ่มขณะที่บวชจำพรรษาอยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ ในความเป็นภิกษุณันั้น ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่า “นายมีเป็นกวีที่มีฝีปากดีเลิศผู้หนึ่งในบรรดานักเลงแต่งบทกลอนของไทยที่เคยมีมา”⁶

นายมีนอกจากจะมี “ฝีปาก” คือเป็นกวีแล้ว ยังมี “ฝีมือ” คือ เป็นจิตรกรอีกด้วย นายมีเป็นจิตรกรที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องนายมีเป็นจิตรกรนี้ปรากฏหลักฐานตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายนามช่างที่ปรากฏในตำราไหว้ครูช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบุว่า “ตามีบ้านบุเขียนห้องภูริทัตในพระอุโบสถวัดอรุณ” ส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ประวัตินายมีไว้ในคำนำหนังสือ *กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* ว่า นายมีรับราชการเป็นมหาดเล็กช่างเขียน ต่อมาเกิดเบื่อหน่ายวิชาช่างเห็นว่าตนชำนาญในทางบทกลอน จึงแต่งเพลงยาวเรื่องนี้ทูลเกล้าฯ ถวายให้ทรงเห็นความสามารถในทางกวี เพื่อทูลขอไปรับราชการเป็นอาลักษณ์ (ซึ่งน่าจะไม่สำเร็จ) ทรงระบุว่านายมีเป็นช่างเขียนที่มีชื่อเสียงครั้งรัชกาลที่ 3 คนหนึ่ง (*เสือโค ก กา*, 2557, น.11)

จากประวัติของนายมีที่ว่า เป็นบุตรของพระโหราธิบดี เป็นข้อนำพิจารณาอีกประการหนึ่งว่า *อวาสโวหาร* เป็นผลงานของนายมี เนื่องจากอุทาหรณ์ในเรื่องเป็นประสบการณ์เกี่ยวข้องกับโหราจารย์ผู้มีชื่อเสียง ผู้แต่งหยิบยกเรื่องดังกล่าวมาเขียนเพราะเป็นเรื่องจากบุคคลใกล้ตัว

⁶ ดู “ประวัตินายมี (หมื่นพรหมสมพัตร)” ใน *เสือโค ก กา* ฉบับพิมพ์ของกรมศิลปการ พ.ศ.2557

หากจะเปรียบผลงานวรรณกรรมซึ่งอยู่ในรูปเพลงยาว มีนัยบ่งชี้ว่าผู้แต่งเป็นภิกษุ และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโลกของวัดที่สัมพันธ์กับโลกภายนอกพบว่า *อวาสโวหาร* มีลักษณะร่วมกับ *นิราศเดือน* ของนายมีอยู่หลายประการ เป็นต้นว่า การเขียนจากมุมมองของภิกษุที่มีต่อความเป็นไปในโลกฆราวาสหญิงชาย และด้านเนื้อหาบางประเด็น เช่น

ข้อสังเกตที่ว่าสตรีปรารถนาจะมีสามีเป็นขุนนางพร้อมทรัพย์ศฤงคาร บ้างก็ปรารถนาชายรูปงาม ดังที่ว่า

ฝ่ายสตรีก็อุบายหลายชนิด
มีบ่าวไพร่ชายหญิงทรัพย์ศฤงคาร
บ้างชอบคนรูปเพราเป็นเจ้าชู้

บ้างชอบคิดเชื้อขุนนางอย่างวิถาร
พลอยเดินสารเข้าไปรักก็มักชุม
หมายเป็นคู่ร่วมหอมรสุม

(*อวาสโวหาร*, น.161)

ให้รูปงามทรมามชมอุดมดี
มีเงินทองบ่าวไพร่เครื่องใช้สอย
ชี้แต่เรือเก๋งพังลงนั่งกลาง

นางสตรีปรารถนาหาขุนนาง
นั่งลอยนวลเป็นนายนั่งสบาย
ไปตามทางแถวชลมีคนพาย

(*นิราศเดือน*, น.111-112)

การกล่าวถึงผู้ลาสิกขาออกไปหวังครองคู่กับสาวคนรักแต่ต้องผิดหวังเสียเงินเสียใจ เพราะแม่สื่อทำพิษ ดังที่ว่า

ว่าพวกหนึ่งสิกขาลิกขาบท
ไม่สมหมายเหมือนคิดที่ติดพัน
จะวางสือสืบสายเล่นรายใหม่
เขาล้วงดับกินสิ้นองค์ด้วยหลงกล

ออกไปอดรวนเรอยู่เห้น
ก็ป่วนปั่นป่วนเข้าที่จน
ก็ขัดในถุงเคঁาะกระเป๋าล่อน
เหลือแต่ตนเจ็บยอกดังหอกตำ

(*อวาสโวหาร*, น.151)

บ้างก็แต่งเพลงยาวไปน้าวโน้มน้ำ	ว่ารักโฉมมิ่งมิตรพิสมัย
พลองเอ๋ยให้แม่สื่อถือออกไป	แต่ละใบราคาถึงตำลึงทอง
บ้างถูกแม่สื่อหลอกปอกเอาหมด	เจ็บอกอดอับอายเสียดายของ
ถ้าแม่สื่อซื้อตรงคงได้ครอง	เป็นหอห้องเรือนเรือตามเชือกวงศ์

(นิราศเดิอน, น.123)

บ้างก็ถูกลมหลอกออกมาแก้	ชักสะพานแขวนถ่อน้ำตาไหล
ไม่ได้เสียเสียของร้องเอาใคร	กลับบวชใหม่สวดมนต์ไปจนตาย

(นิราศเดิอน, น.124)

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำบางคำตรงกันในตำแหน่งทำยวรรคเหมือนกัน เช่น

รับประทานเจ็บไข้ไม่ไข้หมด	ผมรัดทศเพราะฉิบหายแทบตายโง
---------------------------	----------------------------

(อาวาสไหวหาร, น.159)

ถ้าคนอื่นตรึกตรองก็ต้องที่	แต่เรานี้วุ่นวายแทบตายโง
----------------------------	--------------------------

(นิราศเดิอน, น.125)

นอกจาก *นิราศเดิอน* แล้ว *อาวาสไหวหาร* ยังมีลักษณะร่วมบางประการกับ *สุภาวศิคริสวัสดิ์* ของนายมีนในแง่ที่เป็นคำสอนจากชาวดัดเหมือนกัน ใช้กลวิธีการสอนโดยยกอุทาหรณ์จากประสบการณ์เหมือนกัน และมีรายละเอียดปลีกย่อยบางประการที่ผู้แต่งเลือกหยิบยกมากล่าวตรงกัน ซึ่งแสดงถึงความสนใจเฉพาะตัวของผู้แต่ง เช่น การกล่าวถึงวิธีจัดการกับอาหารการกินที่เหลือ การจัดเตรียมเรือให้พร้อมเดินทาง

แม้ฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรจะได้เสนอความเห็นว่ *อาวาสไหวหาร* เป็นผลงานของผู้ใด แต่จากการศึกษาตัวบทวรรณกรรมเรื่องนี้ที่ชวนให้เชื่อว่าผู้แต่งเป็นภิกษุ ทั้งยังเป็นช่างเขียน และเมื่อเชื่อมโยงกับข้อมูลบริบทเกี่ยวกับผู้แต่ง จะ

เห็นประเด็นบ่งชี้ว่าผู้แต่งน่าจะเป็นนายมี โดยจะเห็นชัดยิ่งขึ้นเมื่อนำไปพิจารณาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมที่เขียนจากมุมมองของผู้อยู่ในโลกอาวาสเหมือนกัน และมีหลักฐานว่าเป็นของนายมี ได้แก่ เรื่อง *นิราศเดือน* จะเห็นได้ว่า *อาวาสไวยหาร* มีเนื้อหาบางประการและถ้อยคำสำนวนบางแห่งตรงกับ *นิราศเดือน* นอกจากนี้จากการที่เคยศึกษาวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งซึ่งระบุว่าเป็นของนายมี คือ *สุภาสิตศรีสวัสดิ์* ผู้เขียนเห็นว่าแม้ *สุภาสิตศรีสวัสดิ์* และ *อาวาสไวยหาร* จะมีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน ทว่าเมื่อพิจารณาแง่มุมมอง วิธีการ และรายละเอียดบางประการก็ชวนให้เชื่อว่าทั้ง 2 เรื่องเป็นผลงานของผู้แต่งคนเดียวกัน อนึ่ง การที่นายมีเป็นกวีที่นิยมถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดจากโลกอาวาส และการพบตัวบทเรื่อง *อาวาสไวยหาร* อยู่ต่อท้าย *เสื่อโค ก กา* ซึ่งเป็นผลงานอีกเรื่องของนายมี ก็เป็นเหตุผลร่วมที่ทำให้เชื่อว่าวรรณกรรมเรื่องนี้น่าจะเป็นผลงานของนายมีด้วยเช่นกัน

บทสรุป

อาวาสไวยหาร หรือ *เพลงยาวอาวาสไวยหาร* ภาสิตสอนชายพบใหม่เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมขนาดสั้น นำเสนอความคิดด้วยการใช้อุทาหรณ์เรื่องราวเป็นเครื่องสนับสนุน แม้ไม่เด่นนัก แต่มีความน่าสนใจในแง่ข้อคิดคำสอนที่เน้นย้ำว่าชายต้องพิจารณาให้ดีในการเลือกคู่ครอง เพราะความประพฤติของภรรยาเป็นเหตุให้ชายประสบความเจริญหรือวิบัติในชีวิตโดยที่ดวงชะตาดีร้ายของตนไม่อาจมีผลเลย ความคิดสำคัญของเรื่องที่ว่าชะตากรรมของชายอยู่ในอุ้งมือสตรีนี้นับว่าน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะอาจช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์เกี่ยวกับแนวทางคำสอนสตรีที่มีมาในสังคมไทย และตระหนักเห็นความสำคัญของวรรณกรรมสอนสตรีของไทยในแง่มุมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น วรรณกรรมเรื่องนี้น่าจะเป็นผลงานอีกเรื่องหนึ่งของนายมีขณะบวชในวัยหนุ่มที่วัดพระเชตุพนฯ

บรรณานุกรม

- ทศมูลเสื่อโค ของ หมื่นพรหมสมพัตร (มี). (2521). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
วิทยาเขตบพิตรพิมุข จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระสวรินันท์มุนี (สนั่น ถาวโร
ป.ธ.6) ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส วันเสาร์ที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2521.
- ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2518). *กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์*
(พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- วรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่. (2527). กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.
- สุภาชิตศรีสวัสดิ์. หอสมุดแห่งชาติ เอกสารโบราณ หนังสือสมุดไทยดำ อักษรไทย เส้นรงค์
จ.ศ.1220 เลขที่ 17.
- เสื่อโค ก กา. (2557). กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.